

İbrahim Halil Tuğluk ve Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük], Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021.

Neslihan Dokumacı*

MAKALE BİLGİSİ

Kitap İncelemesi
Book Review

Sorumlu yazar / Corresponding author :
* dokumacineslihan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4233-5664

Başvuru / Submitted : 31 Mayıs 2023
Kabul / Accepted : 12 Temmuz 2023

DOI: 10.21021/osmed.1307966

Atrf/Citation:

Dokumacı, N. "İbrahim Halil Tuğluk ve Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük], Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021". Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 18 (2023): 256-260.

Öz

Kültür, bir milletin kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Bir milletin dili ve tarihi başta olmak üzere kültür, gelenek ve göreneklerle hayatın bütünüdür. Türk milleti, farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş kadim bir kültüre sahiptir. Türk milletinin karakteristik özelliği Türk kültürüne de yansımıştır. Bu özelliklerinden biri de Türk milletinin savaşçı bir ruha sahip oluşudur. Bu yönüyle Türk kültüründe, savaş ve savaşa dair pek çok malzeme ile birlikte zengin bir kültür ve tasavvur dünyası oluşmuştur. İslamiyet ile birlikte manevi bir anlam kazanan okçuluk, ilerleyen zamanlarda gelişerek edebî metinler vasıtasıyla da canlı tutularak nesilden nesile aktarılmaya devam etmiştir. Bu bağlamda ok/okçuluk ile ilgili birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerden biri de 17. yüzyılda Abdullah El-Kâtib tarafından kaleme alınan Tezkire-i Rumât'tır. Kitap ön söz, giriş, iki bölüm, özel adlar dizini ve sözlük çalışması yapılarak hazırlanmıştır. Eser, metin ve tıpkıbasımdan oluşmaktadır. Bu çalışmada, "İbrahim Halil Tuğluk ve Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük], Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021" adlı eserin tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, İstanbul Okmeydanı, Ok ve Okçular.

Abstract

Culture plays an important role in the formation of a nation's identity. It is the whole of life with culture, traditions, and customs, especially the language and history of a nation. The Turkish nation has an ancient culture that has prevailed in different geographies. The characteristic feature of the Turkish nation is also reflected in the Turkish culture. One of these features is that the Turkish nation has a warrior spirit. In this respect, a rich world of culture and imagination has been formed in Turkish culture, along with many materials about war and war. Archery, which gained a spiritual meaning with Islam, continued to be transferred from generation to generation by developing in later times and keeping it alive through literary texts. In this context, many works have been written about archery. One of these works is Tezkire-i Rumât, which was written by Abdullah El-Kâtib in the 17th century. The book has been prepared by working on a preface, introduction, two chapters, proper nouns index and dictionary. The work consists of text and facsimile. In this study, the work named "İbrahim Halil Tuğluk and Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Archers Book, Study-Text-Dictionary], Ketebe Publications, Istanbul, 2021" will be introduced.

Keywords: Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, İstanbul Okmeydanı, Arrows and Archers.

İbrahim Halil Tuğluk ve Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük], Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021.

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK ve Doç. Dr. Özkan CİGA tarafından hazırlanan “Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük” adlı kitap, Ketebe Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanmıştır. Eserin müellifi 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve devrinin Okmeydânî şeyhlerinden Abdullah El-Kâtib’tir. Tezkire-i Rumât’ın ok ve yay yapımın öğretimi, okçuluk sanatının daha iyi bir şekilde idrak edilmesi ve okçuluğun sonraki nesillere aktarılması amacıyla yazıldığı ifade edilir. Kitap özellikle İstanbul Okmeydânî’nin kuruluşunu ve sınırlarından, okçuluğa dair tarihte yaşanmış olayları ve IV. Mehmed döneminde Okmeydânî’na yapılan işgalleri anlatması bakımından son derece önem arz eder. Söz konusu eserin yazılış tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir bilginin olmadığı belirtilir. Ancak Kemal Edip Ünsel’in daha önce yaptığı bir çalışmada Tezkire-i Rumât’ın Kânunnâme-i Rumât’tan önce (1683 ile 1691 yılları arasında) dile getirildiği aktarılmıştır.

İncelediğimiz Tezkire-i Rumât: Ön Söz, Giriş, İki Bölüm, Metin, Özel Adlar Dizini, Sözlük ve Tıpkıbasım’dan oluşmaktadır.

Kitabın Ön Söz’ünde (s. 7-8), kültürün bir milletin temel dinamiklerinin bütününe oluşturduğunu ve giderek değişen hayat şartlarıyla beraber kültürel dinamiklerin yaşatılmaya çalışıldığından söz edilir. Her milletin kendine ait bir karakteristik özelliğinin olduğu ifade edilerek Türk milletinin en önemli karakteristik özelliğinin de savaşçı bir ruha sahip oluşu dile getirilir. Zamanla gelişen okçuluk, ilerleyen dönemlerde edebî metinler aracılığıyla yaşam, kültür ve ruh ile birlikte canlı tutularak gelecek nesillere miras bırakılmıştır.

Türk kültür ve edebiyatında bozkırdaki çetin savaşların da ortaya çıkardığı koşullar neticesinde ok/okçuluk ile ilgili birçok eserin yazıldığından bahsedilir. Tezkire-i Rumât’ın önemine dair bu eserle ilgili farklı zamanlarda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de İ. Aydın Yüksel ile A. Turgut Betin’in hazırladığı “Tezkire-i Rumât: Atıcılar Tezkiresi”dir. Kitapta söz konusu çalışmanın ilmî bir hüviyet taşımadığı dile getirilir (s. 8). Kitap ile ilgili önemli bir diğer unsur ise çalışmada bu iki nüshanın esas alınarak hazırlanmış olmasıdır.

Giriş’te (s. 11-18), okçuluğun tarihi gelişimi ile birlikte Türk okçuluğu hakkında kısaca bilgi verilerek okçuluğun Türk yaşamındaki önemine; kültüre, inanca, sanata ve dolayısıyla edebiyata yansımalarına değinilmiştir.

Kültürel bağlamda ok ve yayın Türkler için kutsal bir nitelik taşıdığı ve bu kutsallığın Türklerin İslâmiyet ile tanışmasından sonra dinî bir boyuta taşındığından söz edilir. Ok ve yayın önemine dair Kur’ân-ı Kerîm’de çeşitli ayetlerde ve farklı bağlamlara yer verildiği görülür (s. 15-17). Bu sebeple okçuluğun, dinî bir hüviyete büründüğü ve özel bir önem kazandığı belirtilir.

Birinci bölümde (s. 19-24); müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra eserin kütüphanelerde tespit edilen altı yazma nüshasının tavsifi yapılmıştır.

Tezkire-i Rumât’ın müellifi olan “Reîs-i tîr-endâzân-ı rikâb-ı hümâyûn” olarak vasıflandırılan Kâtib Abdullah Efendi’nin doğumu ve ailesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte Tezkire-i Rumât’ta “Abaza” olduğu bilgisine rastlanılmaktadır. Kâtib

Abdullah Efendi'nin öğrenimi, çalışma hayatı, üstlendiği vazifeler ve devlet büyüklerinden kazandığı takdirleri hakkındaki bilgileri kısa ve öz bir şekilde anlatılır (s. 20-21).

Kâtib Abdullah Efendi Okmeydânı'nın meşhur meydân şeyhlerinden biri olduğu ve yaşadığı muhitin ise genellikle İstanbul ve çevresi olduğu anlatılır. Müellifin, IV. Mehmed döneminde okçu ve yaycı esnafı tarafından İstanbul Okmeydânı'na yapılan gayrimeşru müdahaleleri önlemek adına büyük çaba sarf ettiğinden ve bu çabasından dolayı büyük oranda başarılı olduğundan bahsedilir (s.20). Meydân şeyhliğinin yanı sıra çok iyi bir düzeyde kemankeş olduğu belirtilen Kâtib Abdullah Efendi, okçuluğun unutulmasını engelleyip okçuluk kurallarını ve kaidelerini tekrar hatırlattığı ve bu sebeple de Okçuluk Sicil Defteri kaydının açılmasına vesile olduğu belirtilmektedir (s. 21). Okçuluk Sicil Defteri'nde yer alan bilgiye göre 1103/1691 tarihinde vefat ettiği, cenazesi Eyyüb el-Ensârî'de Velî Efendi bahçesine defnedildiği anlatılır. Başlıca eserleri: Kânunnâme-i Rumât (s. 22), Kavâidü'r-Remy (s. 23) ve Tezkire-i Rumât'tır.

İkinci bölümde (s. 25-38); Tezkire-i Rumât tanıtılarak, eserin muhtevası, dil ve üslûbu, nüshaların tanıtımı ile birlikte metin teşkilinde izlenen yöntemler hakkında bilgilere yer verildiği görülür.

1. Tezkire-i Rumât (s. 19-25): Tezkire-i Rumât besmele ile başlar (s. 45) ve hatimetü'r-risâle ile biter (s.376). Tezkire-i Rumât'ın yazılış tarihi hakkında kesin bir bilginin olmadığını belirtilerek şimdiye kadar Tezkire-i Rumât'ın metin neşri üzerine iki çalışmanın gerçekleştirildiğinden bahsedilir. Kitapta bu çalışmalardan birinin Kemal Edip Ünsel, diğersinin ise İ. Aydın Yüksel ile A. Turgut Betin tarafından hazırlandığı dile getirilir. Kemal Edip Ünsel'in söz konusu çalışması Türk Tarih Vesikaları dergisinin üç sayısında, 1944 ve 1949 yıllarında yayımlanırken; İ. Aydın Yüksel ile A. Turgut Betin tarafından hazırlanan çalışmanın ise Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nin yazmalar kısmında kayıtlı olan nüsha ile birlikte internet erişimine açıldığını ve Michigan Üniversitesi Kütüphanesi nüshası ile karşılaştırıldığından bahsedilir. Ancak çalışmadaki diğer nüshalar hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

2. Muhtevâ (s. 26-29): Tezkire-i Rumât'ın sekiz ana bölümden oluştuğu görülmektedir:

- a. Bâb-ı Evvel beyân-ı ahvâl-i Meydân-ı Tîr der-Kostantiniyye (s.45).
- b. Bâb-ı Sâni beyân-ı fazâil ü esrâr-ı meydân der-Kostantiniyye (s.45),
- c. Bâb-ı Sâlis beyân-ı hudûd-i meydân der-Kostantiniyye (s.45),
- d. Bâb-ı Râbi' beyân-ı menâzil-i meydân der-Kostantiniyye (s.45),
- e. Bâb-ı Hâmis beyân-ı menâzil-i Edirne (s. 249),
- f. Bâb-ı Sâdis beyân-ı menâzil-i Burusa (s.291),
- g. Bâb-ı Sâbi' beyân-ı menâzil-i sâ'irü'l-memâlikü'l-mahrûsa (s.299),
- h. Bâb-ı Sâmin beyân-ı pehlevânân ve gayr-ı ez-sâhib-i menâzildir (s.321).

Söz konusu eserde, IV. Mehmed dönemindeki sınırlara göre Memâlik-i Mahrûsa olarak nitelendirilen Bosna, Belgrad, Budin, Üsküp, Semendire, Bağdat, Şam, Halep, Mekke, Cidde, Mısır gibi günümüz sınırlarının dışında kalan şehirler ile Edirne, Gelibolu, Bursa, Konya, Manisa, Kütahya, Balıkesir, Amasya, Maraş, Ankara, Tokat ve Diyarbakır gibi şehirlerde

bulunan ok atış meydânlarından ve bu meydânlarda ok atıp taş diken okçular hakkında çeşitli bilgilere yer verilir (s.26).

3. Dil ve Üslûp (s. 30-31): Tezkire-i Rumât'ın 17. yüzyıl Türkçesinin dil özelliklerini taşıdığı görülür. Eserde, Eski Anadolu Türkçesinin de özelliklerinin görüldüğü ve günümüzde kullanımdan düşen arkaik kelimelere rastlamanın mümkün olduğu ifade edilir. Ayrıca eserin harekesiz bir şekilde kaleme alındığı ve Arapça ibarelerin yazımında harekelerin kullanıldığı belirtilir. Eserde Farsça ibareler Arapça ibarelere göre daha az kullanılmıştır. Farsça tamlama kullanım düzeyinin Arapça tamlama kullanımına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Eserin muhtevasında ise okçunun gücünü ve ok atış rekorunu tasvirlerle anlatarak okuyucunun zihninde kalıcı bir etki yarattığından söz edilir. Kitapta ayrıca hikâyeye anlatımında nasihat gerektirecek bir durum söz konusu olduğunda müellifin, hikâyenin sonunda bu olaydan çıkarılacak dersi dile getirdiği anlatılır.

4. Nüshaların Tanıtımı (s. 31-37): Tezkire-i Rumât'ın yurt içinde beş ve yurt dışında bir adet olmak üzere tespit edilebilen toplam altı nüshasının mevcut olduğu belirtilir. Kitapta, üç nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde olmak üzere bir nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, bir nüsha Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde ve bir nüsha da internet erişimine açık olan Michigan Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca metin okuma sırasında bu altı nüshaya müracaat ettikleri beyan edilir.

5. Metin Teşkilinde İzlenen Yöntem (s. 37-38): Tezkire-i Rumât'ta metin tenkidi yapılırken bütün nüshaların göz önünde bulundurulduğu ancak tıpkıbasım olarak sadece Michigan Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshasına yer verildiği görülür. Kitapta, metin teşkilinde transkripsiyon işaretleri kullanılmadığı belirtilir. Ancak metin çevirisi yapılırken Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde yer alan uzun ünlülerin (â, û, î) gösterildiği ifade edilir. Ayrıca anlam karışıklığı olabilecek kelimelerde ayın ve hemze işaretleri ise uygun görülen yerlerde, kesme işareti (‘) ile belirtilmiştir. Metinde varak numaraları köşeli parantez [] içinde yer alırken, satır numaraları ise parantez () içinde gösterilmiştir. Nüshalarda yer alan kelime ve cümle düzeyindeki farklılıklardan biri tercih edilip metne alınırken diğer nüshalarda yer alan farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Dipnotta farklılıkların gösterilmesi sırasında nüshaları belirtmek adına Kısaltmalar (s. 9) kullanılmıştır. Metinde okunamayan kelime veya ibâreler üç nokta (...) ile gösterilmiştir. Çalışmada ayet, hadis, dua ve özlü sözleri içeren Arapça ibareler Latin harflerine aktarılmıştır. Bu ibârelerin tercüme -ayet ise meâlleri- dipnotta verilmiştir. Kitapta ayet meâllerinin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında 2007 yılında yayımlanan Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr adlı eserden alıntılandığı belirtilir. Kitabın inceleme kısmı tamamlandıktan sonra Tezkire-i Rumât'ın metin kısmı olan "Tıpkıbasım"a (s. 39-377) yer verilmiştir. Ayrıca metnin sonunda "Ek" (s. 378-382) diye ayrı bir kısım bulunmaktadır. "Ek"te, A (Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi Demirbaş Nu: Mustafa Con A 535) nüshasının son kısmı metine dâhil edilmeyip dipnotta belirtilmiştir. Yer ve şahıs adları "Özel Adlar Dizini"nde (s. 383-395) gösterilmiştir. Eserde bahsi geçen okçuluğa dair terim ve deyimlerin açıklamasının yer aldığı bir "Sözlük" (s. 397-408) eklenmiştir. Kitabın sonunda ise "Kaynakça"ya (s. 409-412) yer verilmiştir.

Sonuç

“İbrahim Halil Tuğluk ve Özkan Ciga, [Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük], Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021” adlı çalışmanın konusu Kâtib Abdullah Efendi’nin Tezkire-i Rumât’ıdır. Meydân şeyhliğiyle, okçuluk ilmiyle ve eserleriyle okçuluk tarihine büyük bir hizmet sunan Kâtib Abdullah Efendi, eserinde sadece okçuların biyografilerine, atış ölçülerine ve ok meydânlarının sınırlarına değil, aynı zamanda Türk okçuluk tarihini yakından ilgilendiren IV. Mehmed döneminde Okmeydânı’na yapılan işgallerin mahiyeti ile ilgili bilgi notlarına da yer vermesi açısından oldukça değerli bir eserdir.

Kaynakça

Tuğluk, İbrahim Halil ve Ciga Özkan. Abdullah El-Kâtib, Tezkire-i Rumât, Okçular Kitabı, İnceleme-Metin-Sözlük, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.